

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS SZÁRMAZÁSA.

GRÓF APPONYI SÁNDORTÓL.

Évek óta dolgozom lengyeli könyvtáram katalogusán, s remélem, hogy az a jövő év folyamán meg fog jelenhetni. E folyóirat t. szerkesztőjétől nyert felszólításnak engedek, midőn könyvjegyzékeimből mutatványul közlök e helyütt egy részt, melyben egy irodalomtörténeti érdeklél bíró munka könyvészeti leírása kapcsán Maximilianus Transylvanus származásának sokszor vitatott kérdését remélem végkép eldönthetni.

* * *

Complurimū eruditōz uatum carmina, ad Magnificū uirum D. Blasium Hölcelium sacri Caesaris Maximiliani consiliariū Mæcenatem eorum præcipiū. | Auguste Vindelicoz, in celeberrimo principum conuentu, impressa. M. D. XVIII.

4r. 34 sztlán levél. A címlapon gyönyörű fametszetű keret lombozatos diszitással, alakokkal és D. H. kezöbetűkkel, melyet Nagler (*Monogrammisten II. 438. 6.*) és Butsch (*Bücherornamentik*) Hopfer Dániel hírneves augsburgi művésznek tulajdonítanak, s mely az utóbbi műben (XXIV. tábla) reprodukálva is van. A címlap hátlapján: «Richardus Sbrulius forojuliensis ad Lectorem». A 2a. lapon: Petrus (Bonomus) triesti püspöknek Hölzelhez intézett és Innsbruckból kelt ajánlása olvasható: «... Collectos igitur in unum corpus quosdam nostros illius temporis lusus & quae deinde ab amicis de te scripta comparare potuimus, decreuimus ea impressoribus exhibere: ut nostra opera pro debito nostrae veteris consuetudinis officio in lucem edita amoris & in te nostri magnitudinem & antiquam contubernii olim nostri memoriam, dum ambo Maximiliani Caesaris amanuenses essemus, testatam apud posteros exhiberent.» A 2b. lapon van Peutinger Konrádnak igen szép levele a püspökhöz: «Blasium ipsum & officiosum & litteratum... non solum amo, sed & diligenter obsecro...» Ezután következik még Paulus Riccius császári orvos levele. A 3b. lapot a «tudós költők»

névsora foglalja el, melyben többek közt a híres jogtudós Hieronymus Mutius Iustinopolitanus (Capodistriából), Petrus Bonomus, Caspar Ursinus Velius, Richardus Bartholinus, Conradus Celdes, Stabius, Cuspinianus, Maximilianus Transylvanus secretarius, Iacobus Spigel (Slestadttól) stb. vannak felsorolva Majdnem mindegyik Hölzelhez intézi költeményét vagy Hölzel dicsőítését veszi tárgyul.¹ Mindegyik magasztalja őt mint barátját és pártfogóját, a ki a császár nagybefolyású embere, Miksának kedvence, és a szó szoros értelemben Maecenas volt. A költeményekből könnyen összeállítható Hölzelnek életrajza. De azok más tekintetben is oly sok érdekest tartalmaznak, a művelődés és a tudósok történetére nézve, hogy igazán csodálkozom, hogy leírásuk semmiféle előttem ismeretes könyvészeti munkában nem található, sőt Hölzel neve sem Aeshbachnak a bécsi humanistákról szóló munkájában, sem Khautz, Denis, stb. régebbi műveiben elő nem fordul.²

Hogy e kis munkát fölemlítem, arra okot Maximilianus Transylvanusnak egy költeménye adott, melynek e fölirata van: «*M. Transilvani Brvcelensis ad puellas Constantienses in imperiali conventu ne amore principum capiantur Elegia Blasio H. dicata.*»

Ezen Maximilianussal, a híres «*Relatio de Moluccis insulis*»³ szerzőjével, igen különösen áll a dolog. Nevénél fogva, már Czvitinger óta, mint erdélyi tudós szerepel. Bod «*Erdélyi Miksa*»-nak

¹ Egy északi pendantját képezi a híres «*Coricina Róma, 1524.*» gyűjteménynek, mely a luxemburgi Goritz János tiszteletére készült.

² H. karinthiai származású volt. «*Hoelzeli, claros inter memorande Carinthos.*» 1490-ben Nürnbergbe jött Miksa udvarához, nemsokára Magyarországra és Németalföldre küldetett:

„... modo Pannoniis, Batavis modo nuncius oris.“

Jelentékeny része volt a Fülöp és castiliai Johanna közti házassági tárgyalásokban. Később részt vett a magyarországi hadjáratban, 1507-előt «*Carnorum praeses*» volt; nagy érdemei elismerésül Wellenburgot kapta:

„Quam reparas, miris condecorasque modis
Ut merito possis tali pro munere dici
Wellemburgensis conditor & dominus.“

A spanyol és magyar királynőknek is titkára volt. Mária Romulával tartott esküvőjén Miksa császár jelen volt.

³ A «*Relatio de Moluccis insulis*» két kiadásáról (Köln és Róma, 1523). lásd Harisse, «*Bibliotheca Americana*» 223—234. ll., ki a Magellan expedíciójára vonatkozó irodalmat meglehetősen kimeríti.

nevezi. Csak az a kérdés előtte, vajjon székely eredetű volt-e vagy szász? sőt Kemény (*Irod. és tört. kalászatok*) azt állítja, hogy az általa leírt földközi hajózásban maga is részt vett,¹ és egyszerűen indiai utazónknak nevezi. Én azonban már régóta kételkedtem erdélyi származásán, sőt egy pillanatra arra gondoltam, hogy Maximilianus Transylvanus és Maximilian von Zevenbergen egy és ugyanazon személy. Mindkettő ugyanazon időben, gyakran ugyanazon helyen, ugyanazon úrnak szolgálatában állott, a föltevés nagyon világosnak látszott. Igen örültem, hogy utólag nálamnál jártasabbak is e gondolatra jutottak. Végre buzdításomra a Maximilianus származására vonatkozó kérdés a *Századok*-ban fölvetett és nagy örömemre nemsokára Kropf Lajos, ki már sok érdekes közleményt adott ki angol levéltárakból, hozzá is szolt. Kropf szerint semmi kétség sem fér Maximilianus erdélyi származásához; s csak annyit tudunk meg, hogy nem szász, hanem minden bizonynyal székely volt. De bizonyítékait nem találtam eléggé meggyőzőknek. Én tehát dr. Fétishez, a brüsszeli kir. könyvtár igazgatójához fordultam, a ki kérdéseimet szintén szívesen tanulmányozta. Fétis úr mindenekelőtt kiderítette, hogy Maximilian von Zevenbergen-nek valóban semmi köze Maximilianus Transylvanushoz, a Relatio szerzőjéhez. Zevenberghen soha sem latinisította nevét. Felesége a van der Gracht családból való, míg ellenben tudjuk, hogy Transylvanus egy «Haro»-t vett nőül, stb. «Ce serait plutôt, tout simplement, avec la désinence latine, le nom de Transilvano que l'on rencontre dans les Pays-Bas, à l'époque dont il s'agit.» A név magyarázásánál tehát szükségtelen Erdélyt előhozni. Végül Fétis ezeket írja: «La note (t. i. neki küldött följegyzéseim) attribue à l'auteur de la Lettre *De Moluccis insulis* une épigramme d'un Maximilianus Transilvanus, publiée dans les *Delitiæ poetarum belgicorum, Francofurti 1614*. IV. pp. 449—453. et dont voici le titre: *Maximiliani Transylvani Bruxellensis ad puellas Constantienses in Conventu imperiali*. Mais la relation de 1522 et l'épigramme ne sont évidemment pas du même écrivain. L'auteur de l'épigramme d'après les biographes

¹ Vivien de St. Martin (*Histoire de la géographie* 1873), ki semmi hazafüü örömet sem találhatott abban, hogy Maximilien de Transylvainet «membre de l'expédition»-nak és a «relation personnelle du voyage de Magellan» szerzőjének tartsa.

a vécu du XVIème siècle au XVIIème. Piron, *Leevensbeschryving* et Wauters, *Histoire de Bruxelles*. III. p. 675 disent, que Maximilien de Transilvan poète latin vivait en 1605. Il suffit d'ailleurs de lire le poème en question, et notamment ce passage où l'auteur parle de Philippe II.:

Tunc ibi Caesar erat dulci cum prole Philippo

pour être convaincu, qu'il ne peut être confondu avec le signataire de la Relation de 1522 et encore moins avec le seigneur de Sevenbergen. De ces rapprochements on peut conclure en toute assurance, que Maximilien de Sevenbergen, l'auteur de la Relation de 1522 et le poète, dont un épigramme figure dans les «*Delitiae*», sont trois personnages absolument différents.» Eddig Fétis. Mint most már látjuk, a «*Delitiae*»-ben lenyomatott költemény ugyanaz, mint a melynek czímét fönnebb adtuk, és minthogy a mi gyűjteményünk 1518-ban jelent meg, a belga tudós biográfiai bizonyítékai kárba veszttek. Caesar tehát nem V. Károly, hanem Miksa; Philippus pedig I. Fülöp, Miksának fia. Így oldhatók meg a rejtélyek. Hogy a mi Maximilianus Transylvanus secretariusunk, a Maximilianus Transylvanus a secretis Caesaris-sal, a sokszor említett Relatio szerzőjével egy és ugyanaz, azt alig vonhatja kétségbe valaki. Ez azonban itt *Bruxellensis*-nek mondja magát, tehát Brüsszelből és nem Erdélyből való, quod erat demonstrandum. Ha e ritka munkácskát hamarább feltalálom, magamat és másokat sok fölösleges fejtöréstől kíméltem volna meg. A jó Maximilianus gondolhatja magában:

Sat mecum lusistis; ludite nunc aliis!

* * *

E Maximilianusról szóló vita máris túllépi egy bibliográfiai ismertetés határait. Ennek daczára kénytelen vagyok néhány megjegyzést utólag idecsatolni. Ép utolsó perczen jutott kezemhez Márki Sándornak Maximilianusról szóló cikke (*Erdélyi Múzeum*, 1893. évf., azóta külön kiadásban is). Nem hallgathatok el néhány megjegyzést az abban felhozott argumentumok bizonyító erejét illetőleg.

Az alaptételt természetesen Maximilianusnak erdélyi származása képezi, melyet Márki épúgy fentart, mint Kropf. Hogy a hosszú cikkben Márki arra semmi döntő argumentumot nem hoz fel, azt ő maga is meg fogja engedni. Idézi ugyan Don Martin

de Salinasnak, Ferdinand követének egy Valladolidban 1527. márczius havában kelt levelét, melyben jelenti, hogy «a császár egyik titkárát Bécsbe küldi, ki származására nézve erdélyi és Ferdinándnak alattvalója, s kinek atyja Mohácsnál elesett». De itt ép azt kellene bebizonyítani, hogy e hely Maximilianusra vonatkozik. És kérdés, vajjon valószínű-e, hogy a követnek szüksége volt személy-leírást adni oly emberről, ki, mint Maximilianus, már 20 évnél tovább állt az osztrák ház szolgálatában, és a kit Ferdinand ép ép oly jól ismert, mint császári testvére? De nem tekintve azt, hogy Kropf úrnak itt közölt magyarázata, «hogy e Maximilianuson kívül a császárnak más Erdélyből való secretáriusát nem ismerjük», nem akart igényt tartani csalhatatlanságra, mégis azt bátorkodom kérdezni, mint nevezheti magát Maximilianus 1518-ban Bruxellensisnek, míg atyja ép ez időben Magyarországon vagy Erdélyben hadat visel, hogy nyolcz évvel később Mohácsnál lelje halálát? Mert az, hogy a «Bruxellensis» jelző Brüsszelre, mint tartózkodási helyre vonatkozzék, egy császári secretarius folytonos vándorélete mellett kizártnak tekinthető. Petrus Martyrnak a cikkben idézett levele, melyet Lang Máté kardinálishoz írt, szintén különböző értelmezésre adott alapot. Márki azt hiszi, hogy Kropf a levélben használt kifejezést «Maximilianum iuvenem germanum tuum» hibásan fordította «a te ifjú németed»-del, mert helyesebb volna «a te ifjabb testvéred»-del, illetőleg rokonoddal fordítani. Azonban az illető hely így szól: «Dehinc si in filium advenientem Maximilianum iuvenem germanum tuum a secretis suscepi, si hospitio ac mensa longo illum tempore collegi, si direxi, si iuvi necne, ipsum arbitror retulisse stb.» (Petri Martyris Opus epistolarum, Amsterdam 1670. 2r. 310 levél.) «Tuum» itt nem vonatkozik sem az «ifjú németre», sem az ifjú testvérré, hanem a secretis-sel kapcsolatban annyit jelent, mint «titkárod», mely állást akkor Maximilianus Lang kardinális oldala mellett elfoglalt. És Márki mégis később őt minden ok nélkül a kardinális «közeli rokonának» mondja. Márki ezután a Transylvanus Relatiója alapján igen körülményesen előadja a Magellan földkörüli hajozásának történetét, a mivel a magyar közönség részéről, mely különben az események ily bő elbeszélését nem olvashatta volna, kétségtelenül köszönetet érdemel. Ha pedig végül azt hiszi (és bizonyos mértékig argumentumul akarja használni állítása mellett), hogy Székely a krónikájában Magellan

utazását azért tárgyalja oly bőven, «mert arról egy földijétől nyert értesítést», akkor meg nagyon bajos felfogni, hogy miért hallgatta el Székely forrását és miért nem hivatkozott a szerző származására. Nagy gonddal iparkodik Márki a fönnebb említett — s általa csinos versecskében lefordított — «Ad puellas Constantientes» költemény korát meghatározni. Szerinte a konstanci ai császárlátogatás, melynél Maximilianus jelen volt, 1551-ben történt meg. Két és fél évvel előbb, 1548-ban V. Károly Spanyolországból visszatérő fia, Fülöp, tiszteletére Kölnben fényes ünnepélyt rendeztetett. «Költőnk ekkor már elmúlt 60 éves, de nem vesztette el lelkének fiatalságát.» Így Márki. Nézzük most, hogy állnak a dolgok. A fejedelmek kongresszusa Kölnben 1505. május és június hónapokban tartatott meg. Fülöp király 1506. szeptember 25-én halt meg. A konstanci ai országgyűlés 1507. július—október hónapok között gyűlt egybe. Az említett költeménynek ide vonatkozó helyei következők:

Vix agitur medium quo magna Colonia lustrum
 Accepit tota nobilitate duces.
 Tunc ibi Caesar erat dulci cum prole Philippo
 Qui fuit invicti gloria magna patris
 Tunc omnes proceres quotquot Germania nutrit
 Hic aderant multi qui placuere viri.

A részletek, azt hiszem, összevágtnak. Végezetül Fugger «*Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich*» ismert munkájában igen terjedelmesen írja le a konstanci ai ünnepélyeket, melyeken a fejedelmek és urak a fölpipezett asszonyokkal és leányokkal enyelegetek. Megemlíti tovább, hogy Miksa császár ez országgyűlésen fiának, Fülöp királynak, valószínűleg halála évfordulójának alkalmával, «nagyszerű dalünnepélyt» (herrliche Besingniss) tartatott. Ez ünnepély hozhatta Transylvanust azon komor hangulatba, melyről tanúskodik egy más e gyűjteményben levő «Elegia in Natalem Blasii H.» című költemény következő helye:

Nuper ego in vacuo recubans sine lumine lecto
 — — — — —
 Funera defuncti meditabar carmine nati,
 Caesaris his voluit Musa placere tibi:
 Scripsimus invita tristissima carmina vena. *stb.*

Megjegyzem, hogy az említett két nagyobb költeményen kívül Maximilianusnak még három Hölzelhez intézett epigrammája van

fölvéve gyűjteményünkben. Minő összefüggés van a második, Johann de Vriedthez intézett költeménnyel, melyet Márki lefordított, vajjon annak általában a mi szóban levő Maximilianus Transylvanusunk-e a szerzője, azt nem bírom eldönteni. Azt hiszem, hogy a Maximilianusra vonatkozó további kutatásokat bátran átengedhetjük a belga tudósoknak.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMI KÖNYVTÁR ŐSNYOMTATVÁNYAINAK JEGYZÉKE.

HORVÁTH IGNÁCZTÓL.

— Negyedik közlemény. —

Év nélkül.

589. ACCURSIUS (FRANCISCUS). Casus in terminis super novem libris Iustiniani Codicis. 2r. 148 levél.

Hain, 69.

Inc.s.a. 1186. Színes kezdőbetűkkel. Az előtábla belsején nyomtatott ex-libris: *Aus der Bibliothek der Dominikaner zu (Breslau áthúzza s fölébe írva:) Schweidnitz.*

590. ADRIANUS Carthusiensis. Liber de remediis utriusque fortunae. (Köln, Zell Ulriknál.) 4r. 160 levél.

Hain, 93.

Inc.s.a. 1386. Jankovich Miklós gyűjteményéből. Az 1a. lapon XV. századi kézzel: *Liber domini Iohannis de Alen (?)*. Alatta: *Liber collegii societatis Iesu Monasteriensis 1613.*

591. AENEAS SYLVIUS. Epistola ad Turcorum imperatorem Mahometem. (Köln, Zell Ulriknál, 1470 körül.) 4r. 53 levél.

Hain, 172.

Inc.s.a. 1420.

592. AENEAS SYLVIUS. Epistola ad Turcorum imperatorem Mahometem.

1a. l.: Pius Papa Secundus eloquentissimus qui | obiit Anno. M. CCCCLXIII. In Ancho | na. dū proficisci pposuerit contra Turcos | composuit. z̄. *59b. l. 25. sor*: Explicit epistola Pii Pape secū | di ad Thureū. Seq̄ rñfio turci. *60a. l.*: Incipit epistola